

O MĂNĂSTIRE HUNEDOREANĂ UITATĂ: PLOSCA

Pr. prof. univ. dr. Florin Dobrei

A FORGOTTEN MONASTERY FROM HUNEDOARA COUNTY: PLOSCA

Abstract

In the south-west of Transylvania, on one of the deep valleys of Poiana Ruscăi Mountains, was founded, either at the initiative of Saint Nicodim of Tismana, the reorganizer of the Romanian monasticism, or – later – with the material support of the Romanian voivode Iancu of Hunedoara, an ancient monastery the Orthodox Church, whose religious destiny resembled, in detail, that of another monastic settlement in the area: Prislop. Important center of Orthodox resistance against attempts to attract the union with the Church of Rome in the mid-eighteenth century, it was burned by the Austrians in the summer of 1762; then abandoned by monks in the following decades, the memory was perpetuated not only by its cultural significance of the past, but also by the name of the present village of Ghelari, the Mănăstire (Monastery), founded in the vicinity, on the properties of the former monastic settlement.

Keywords: Orthodox monasticism, Plosca monastery, Transylvania, Hunedoara County, anti-monastic measures.

În partea central-apseană a județului Hunedoara, pe unul dintre versanții Munților Poiana Ruscăi, este situat cătunul Mănăstire al centrului comunal Ghelari – cătunul este parte a fostului sat „pădurenesc” Plosca (sau Ploscabaia), o parte din acesta fiind inundată de apele barajului de acumulare de la Cinciș, iar o altă parte, răzlețită între cătunul Mănăstire și localitatea actuală Teliucu Superior –, în hotarul căruia, pe o vale adâncă, se găsea, odinioară, un străvechi așezământ monahal, cunoscut în istorie sub numele de Plosca sau Teliuc¹.

Începuturile acestei mănăstiri nu pot fi precizate cu exactitate. Prin analogie cu alte așezăminte monahale medievale românești, poate fi luată în calcul anterioritatea vreunei sihăstrie străvechi, în care să se fi nevoit, la cumpăna

¹ Ioan Boroș, Dieceasa Lugojului. Șematism istoric, Tipografia Ioan Virănyi, Lugoj, 1903, p. 353; Theofil S. Niculescu, Sfintele Monastiri și Schituri din România, ctitorite de vlădici, călugări și preoți, boieri, negustori și săteni, Editura Mănăstirea Vodița, Drobeta-Turnu Severin, 2002, p. 223.

secolelor XIV-XV, ucenici – poate – ai Sfântului Nicodim de la Tismana, întemeietorul cunoscutei chinovii învecinate a Silvașului²; în fapt, istoriografia greco-catolică o atribuie, ca act ctitoricesc, tocmai acestuia³. De altfel, vechimea lăcașului monahal în discuție este demonstrată și de o adresă a Diecezei Unite a Făgărașului (cu sediul la Blaj), înaintată Tezaurariatul Transilvaniei în anul 1829, din cuprinsul căreia se deduce că mănăstirea ar fi precedat, în timp, castelul Corvinilor de la Hunedoara („longe antiquius est quam castrum Hunyadiense”), înșiși Huniadiștii contribuind la ctitorirea și la înzestrarea ei cu toate cele necesare⁴. Ipoteza merită să fie luată în calcul, cu atât mai mult cu cât în târgul de pe Cerna rezida la acea dată, cu aprobarea amintitei familii voievodale românești, însuși mitropolitul ortodox Ioan de Caffa al Transilvaniei⁵; în fapt, nu ar trebui exclusă și o posibilă rezidență provizorie a acestui ierarh chiar la Plosca, îndeosebi după incendierea bisericii „Sfântul Ierarh Nicolae” din Hunedoara, din ordinul marelui închizitor papal Giovanni di Capestrano⁶.

Din păcate, sursele documentare contemporane păstrează însă tăcerea. Mai mult, sfântul așezământ nu apare consemnat în actele vremii nici în secolul al XVI-lea, deși numărul călugărilor – unii proveneau din Țara Hațegului, alții din împrejurimi – va fi fost într-o continuă creștere⁷. Abia spre finele veacului următor aflăm că în această chinovie hunedoreană a fost găzduit, pentru un timp, cunoscutul copist moldovean Vasile Sturze, cel care caligrafia aici, „la 1693 și 1695 [...], în limba română”, laolaltă, „*Ceaslovul și Octoichul*”⁸; iar pe una din filele acestui valoros miscelaneu se găsește următoarea însemnare: „Această carte scris-am eu, Vasilie dascălul moldovanul, când am șezut la mănăstire, la Plosca, la Hinido[a]ră [...]. V[ă]leat 1695, April 11 d[e]ni”⁹. Tot astfel, în anul 1702, obștea mănăstirii cumpăra, cu 15 florini, un *Triod* slavon

² Ioanichie Bălan, *Vetre de sihăstrie românească. Secolele XIV-XX*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, p. 305.

³ Iacob Radu, *Istoria Vicariatului greco-catolic al Hațegului*, Tipografia „Gutenberg”, Lugoj, 1913, p. 100.

⁴ „O adresă a Ordinariatului Episcopiei Unite către Tesauriatul regesc ne spune, în 1829, pe baza unei cercetări din 1711 și a altor documente azi pierdute, că mănăstirea Plosca e mai veche ca cetatea Hunedoara și că ar fi fost înzestrată cu moșii de familia Huniadi”. Cf. Ștefan Meteș, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1936, p. 101. A se vedea și I. Boroș, *op. cit.*, p. 352.

⁵ Mircea Păcurariu, *Începuturile Mitropoliei Transilvaniei*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, pp. 59-65.

⁶ Florin Dobrei, „Mitropolitul Ioan (de Caffa)/Ioanichie (de „Nandor”) al Transilvaniei – întregiri biografice și interpretative”, în *Revista Teologică*, Sibiu, an XXIII (XCV), 2014, nr. 1, pp. 61-72.

⁷ I. Bălan, *op. cit.*, p. 305.

⁸ I. Boroș, *op. cit.*, p. 352.

⁹ Gabriel Ștrempele, *Copiști de manuscrise românești până la 1800*, Editura Academiei Române, București, 1959, p. 233; Idem, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 75.

manuscris, de prin secolele XV-XVI, păstrând însemnarea unui ieromonah, pe nume Simeon, de la mănăstirea Neamț¹⁰.

Trecut – cândva după 1701 – în mâinile uniților, așezământul monahal este reamintit în documente abia la mijlocul secolului al XVIII-lea, anume într-o perioadă de vădită confuzie și de acerbe confruntări confesionale fratricide. Cu alte cuvinte, mănăstirea – readusă sub oblăduire ortodoxă, în urma după trecerea pe Valea Mureșului, în primăvara anului 1744, a pustnicului Visarion Sarai¹¹ – a devenit, în anii 1759-1761, în timpul unei alte ample mișcări de redeșteptare religioasă, condusă de călugărul ardelean Sofronie de la Cioara¹², un veritabil focar de rezistență împotriva uniației, ieromonahii Teodosie și Carpie (Paisie) de la Plosca, „instigați” de călugărul Inochentie Boși de la Prislop (fost misionar unit, originar, cu probabilitate, din satul învecinat Boș) și de protopopul „Mișca” (probabil Mihail) din Deva, înscriindu-și numele între marii apărători ai „Legii Răsăritene”. În urma refuzului apelului de reînțoarcere la „Sfânta Unire”, adresat acestora de către vicarul Grigorie Maior de la Blaj, la 5 februarie 1762, însuși episcopul Petru Pavel Aron (1754-1764) a solicitat baronului Friederich I. Dietrich, membru al comisiei de „dismembrare bisericească” a împărătesei Maria Tereza (1740-1780), la 12 aprilie 1762, să ia măsuri grabnice pentru arestarea starețului Varlaam și a ieromonahului Inochentie Boși de la Prislop, precum și pentru „izgonirea călugărilor apostazi” din cele două așezăminte chinoviale amintite¹³.

Nelimitându-se însă doar la aceasta, la 5 iunie 1762, generalul austriac Adolf Niccolaus von Buccow a dispus incendierea mănăstirilor Prislop și Plosca; lăcașurile de cult și clădirile lor anexe au căzut, ca atare, pradă flăcărilor¹⁴. În ceea ce privește valoroasa zestre patrimonială a sfântului așezământ de la Plosca, o bună parte din averea sa mobilă a fost confiscată de episcopul Petru Pavel Aron de la Blaj și folosită ulterior, în urma vinderii celor înstrăinate, la deschiderea unei școli unite în Hațeg; cărțile și icoanele rămase, dimpreună cu odăjdiele, clopotele, stranele și jilțurile mănăstirii, au fost transferate la bisericile din Hunedoara și din Lingina (azi Izvoarele, jud. Hunedoara)¹⁵.

¹⁰ Ștefan Meteș, *Istoria Bisericii și a vieții religioase a românilor din Transilvania și Ungaria*, ed. a II-a, vol. I, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1935, p. 498.

¹¹ Florin Dobrei, „Cuviosul Visarion Sarai, apărător al Ortodoxiei ardelenne”, în *Îndrumătorul Bisericesc*, Sibiu, an CLVIII, 2010, pp. 249-258.

¹² Idem, „Un opozant al unirii religioase a românilor din Ardeal cu Biserica Romei: călugărul Sofronie de la Cioara”, în Johann Marte, Viorel Ioniță, Nikolaus Rappert, Laura Stanciu, Ernst Christoph Suttner (coord.), *Unirea românilor transilvăneni cu Biserica Romei II. De la 1701 până în anul 1761*, Editura Enciclopedică, București, 2015, pp. 402-435.

¹³ Augustin Bunea, *Episcopii Petru Pavel Aron și Dionisie Novacovici*, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Blaj, 1902, pp. 326-327; I. Boroș, *op. cit.*, pp. 472-473; I. Radu, *op. cit.*, pp. 85-87, 373-375; Șt. Meteș, *Mănăstirile românești...*, p. 102.

¹⁴ Mircea Păcurariu, *Mănăstirea Prislop – monografie istorică*, ed. a III-a, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2013, p. 118.

¹⁵ A. Bunea, *op. cit.*, p. 326-327; I. Radu, *op. cit.*, p. 375-376.

În fapt, în acei fatidici ani 1761-1762, în întregul Ardeal au fost distruse sau înstrăinate confesional peste 300 de așezăminte monahale ortodoxe¹⁶, pretutindeni dându-se curs unei porunci „cezaro-craiești”, de tipul: „Mănăstirile de lemn să fie arse pretutindeni, cele de piatră să se distrugă și să se facă raport Excelenței Sale, generalului, atât despre restituirea bisericilor, cât și despre dărâmarea mănăstirilor. Iar dacă cineva s-ar opune în mod temerar preaiînaltei porunci regale, dată de mărita comisie, să fie pedepsit negreșit cu moarte prin spânzurare sau prin pierderea capului, ca unii care disprețuiesc poruncile regești și tulbură pacea și ordinea publică”¹⁷.

Ce s-a întâmplat cu cei doi ieromonahi „turbulenți” de la Plosca? Urmăriți de autorități, aceștia au fost nevoiți să treacă Munții Carpați în Țara Românească. Dacă lui Carpie (Paisie) i s-a pierdut definitiv urma, pe călugărul Teodosie documentele îl semnalează însă, în anul 1766, la mănăstirea Bulzu din comitatul Alba¹⁸. Dintr-o scrisoare a sa, adresată protopopului Simion Stoica din Alba Iulia la 1 iulie 1766, spicuim: „Știi bine câtă nevoie am pățimit, [că] fusei prins în Sibiu; mă scoaseră din Sibiu cu nemții, până mă scoasă din țară, afară. Dară, încăși cu câtă nevoie am trăit în Țara Românească, până ce am trecut muntele iarăși dincoace, câtă frică și nevoie am pățimit, numai având noroc, că fiind și fratele Efrem călugărul¹⁹, care și el a fost prins împreună cu mine,

¹⁶ A se vedea, pe larg: Ion N. Moldoveanu, „Schituri și mănăstiri din Transilvania distruse de generalul Nicolae von Buccow”, în *Biserica Ortodoxă Română*, București, an CXIV, 1996, nr. 1-6, pp. 247-268.

¹⁷ Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII* (reed.), vol. II, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002, pp. 226-227; Aurel David, „Reacția Ortodoxiei din Transilvania la «unirea» cu Biserica Romei. Răscoala condusă de călugărul Sofronie (1759-1761)”, în *Revista Teologică*, Sibiu, an IX (LXXXI), 1999, nr. 2, pp. 62-63.

¹⁸ M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 118.

¹⁹ Închis la Sibiu – după incendierea așezământului monahal de la Prislop în aceeași zi – și expulzat apoi peste Carpați, în Țara Românească, acest călugăr, Efrem, a revenit în Ardeal, la Țelna (jud. Alba), prin anii 1764-1766, însoțit de călugărul Teodosie de la Plosca; în ianuarie 1765, el se întâlnea, în satul Almașu Mare (jud. Alba), cu însuși Sfântul Cuvios Sofronie de la Cioara, trecut și el în Ardeal „prin vama cucucului”, deși, între timp, ajunsese egumen al mănăstirii muscelene Vieroș (jud. Argeș). De numele călugărului Efrem se leagă întocmirea la Râmnic, în anul 1763, a cunoscutei cronică versificate *Plângerea Sfintei Mănăstiri a Silvașului din Eparhia Hațegului, din Prislop*, însumând 711 versuri, prin intermediul cărora este expusă, pe larg, istoria acestui așezământ monahal, de la întemeiere și până la pustiirea sa de către austrieci; aceluiași ieromonah hunedorean, ajutat de călugărul Mihail, i se atribuie și copierea la Prislop, în anul 1756, a lucrării filosofice *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea sau Giudețul sufletului cu trupul* (Iași, 1698) a domnitorului Dimitrie Cantemir al Moldovei (1710-1711). Cf. A. Bunea, *op. cit.*, pp. 221-222, 327-328; Șt. Meteș, *op. cit.*, pp. 44-45; Liviu Burlec, „Contribuții la studiul cronicii «Plângerea mănăstirii Silvașului»”, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»*, Iași, an XV, 1978, pp. 325-333; Florian Dudaș, „Cărțile vechi românești din Țara Hațegului în lumina catalogului lui Ștefan Moldovan (1857)”, în *Banatica*, Reșița, an V, 1979, pp. 500-501; M. Păcurariu, *op. cit.*, pp. 55-56, 61-69; Florin Dobrei, Maria Razba, „Efrem de la Prislop”, în Ioan Sebastian Bara, Ioachim Lazăr, Denisa Toma (coord.), *Hunedoara, monografie V. Personalități hunedorene*, Casa de Editură Emia, Deva, 2015, pp. 46-47.

știind sama muntelui și având cunoștință și cu dumniata, am osârduit să dăm față cu dumniata”. Într-adevăr, în vara anului 1766, preotul Nicolae din Abrud sesiza autoritățile guberniale de prezența în zonă a doi „șpioni” ai lui Sofronie: Teodosie de la Plosca („prieten cu Sofronie”, stabilit la mănăstirea Bulzu) și Efrem de la Prislop (aflat „la Țălna, mai sus de Bălgrad, lângă un călugăr, Athanasie, slujitoriu”). Într-o scrisoare adresată, cu același prilej, episcopului neunit Dionisie Novacovici (1761-1767), clericul arăta că „șpionii aceștia, adecă Efremu și Teodosie, i-am aflatu unde sântu, prinzându-le și cartea”, acuzându-i apoi, pe nedrept, că „umblă cu minciuni, să aducă alt vlădică în Ardeal”. La instigările sale, „strigați de tisturi prin târguri”, cei doi ieromonahi hunedoreni au fost nevoiți, în luna iulie, să se ascundă; Teodosie a fost prins în scurt timp și trimis la Alba Iulia. Ierarhul ortodox a ordonat, în septembrie 1766, efectuarea unei anchete, iar în anul următor, la 6 iunie, îl întreba pe preotul Ioan Morariu din Câmpeni: „La Bulzu, la mănăstire, popa Teodosie, șpionul, cu a cui știre au șezut acolo și cu a cui slobozenie s-au dus de acolo? Așijderea și călugărul Efrem, cu a cui știre s-au dus la Țara Românească și cu a cui povață și unde să află acum?”²⁰. De altfel, pe capul celor doi ieromonahi hunedoreni se pusese, încă din 26 noiembrie 1764, o recompensă însemnată, de 50 de ducați²¹. Din păcate, alte date despre călugării hunedoreni amintiți nu se cunosc, putându-se doar presupune că, odată eliberați, vor fi luat din nou drumul pribegiei la sud de Carpați.

Un alt nevoitor al vechii mănăstiri pare să se fi refugiat și el în satul învecinat Ghelari, situat la doar câțiva kilometri spre nord de amplasamentul vechiului așezământ; dovada o constituie prezența în textul pisaniei bisericii „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil” din localitate, „înălțată și pictată în anul 1770 iunie 17”, a unui „erimonah Ștefu”²².

Prin urmare, mănăstirea Plosca a fost pustiită; o dovadă în acest sens ne-o oferă și ridicarea topografică iosefină a Transilvaniei (1769-1773), de pe care așezământul monahal lipsește²³, semn că, la data întocmirii ei, totul era distrus. Cu toate acestea, chinovia figura pe mai departe în „scriptele” Diecezei Unite a Făgărașului, ca metoc – dimpreună cu un alt așezământ monastic hunedorean, cel de la Vaca (azi Crișan) – al mănăstirii Prislop²⁴.

²⁰ A. Bunea, *op. cit.*, pp. 327-328; Nicolae Iorga, *Scrisori și inscripții ardeleni și maramureșene*, vol. I, Atelierele Sococ & Co., București, 1906, pp. 264, 280-282; Șt. Meteș, *op. cit.*, pp. 44-45; A. David, *op. cit.*, p. 65.

²¹ Gheorghe Duzinchevici, „Un nou document asupra activității răzvrăitoare a călugărului Sofronie din Cioara”, în *Anuarul Institutului de Istorie*, Cluj, an XI, 1968, p. 260.

²² Florin Dobrei, *Bisericile ortodoxe hunedorene*, Editura Eftimie Murgu, Reșița, 2011, pp. 186-187.

²³ http://ro.wikipedia.org/wiki/Fișier:Josephinische_Landaufnahme_pg199.jpg (accesat la 24.08.2018).

²⁴ I. Boroș, *op. cit.*, p. 352. A se vedea și Florin Dobrei, „Mănăstirea Crișan (fostă «Vaca») din județul Hunedoara”, în *Altarul Banatului*, Timișoara, an XVI (LV), 2005, nr. 4-6, pp. 131-133.

De altfel, importanța duhovnicească și culturală a acestei străvechi ctitorii românești nu putea fi neglijată de către autoritățile ecleziastice unite, care au dispus, în cele din urmă, reînțelegerea obștii și reconstrucția bisericii; solicitarea protopopului unit Iosif Pop al Hunedoarei (1762-c.1779), făcută vicarului Filotei Laszlo la 5 ianuarie 1775, este elocventă: „Într-alt chip de te-i milostivi să avem voie să țirițesc stricata mănăstire, să nu fiu depărtat, precum au fost moșii, strămoșii miei, tutorii acei sfinte mănăstiri”²⁵. Că a fost vorba de o rectificare a acesteia pe vechile ruine sau – deja – de o strămutare a sa pe viitorul amplasament²⁶ este însă greu de precizat.

În privința patrimoniului ei, acesta rămânea însă, pe mai departe, înstrăinat; la solicitarea adresată, la sfârșitul aceluiași an, de către ieromonahul Nichita de la Prislop și preotul Lazăr din Silvașu de Sus, de a fi dăruite parohiei silvașene icoanele și obiectele liturgice anterior confiscate de la Plosca și de la Prislop, episcopului unit Grigorie Maior (1773-1782) răspundea sec: „Câte se găsească la biserica Hinedorii să rămâie acolo, în loc [...], iară câte să vor găsi la Lingina (azi Izvoarele), acele toate să se ducă la mănăstirea Silvașului”²⁷. În 1780, chinovia, văduvită așadar de bogata sa zestre librescă, făcea obiectul unei noi atestări documentare; în acel an se consemna faptul că „a fost [cum-părat], pe sama Sfintei Mănăstiri Plosca”, un *Chiriadromion* (Bălgrad, 1699), ajuns ulterior la biserica ortodoxă din Lipova (jud. Arad)²⁸.

Din 1787 datează însă un ordin de desființare a unei mănăstiri din Ghelari, emis cu doi ani înainte (1785)²⁹; cum un așezământ monahal propriu-zis nu pare să fi existat, la acea dată, în localitatea amintită, socotim că măsura anti-monastică iosefină a vizat tocmai „monastirea Ploștii”. Cu toate acestea, dispoziția gubernială nu pare să fi avut urmări imediate, de vreme ce, în 1786, era semnalată, „între Plosca și Ghelari, la călugării din așa-numita mănăstire, [ce] se găsește în mijlocul pădurii”, o „școală românească”³⁰. Abia la 27 februarie 1795, vicarul unit Tiron Dragoș al Hațegului recomanda episcopului Ioan Bob transferarea, la Prislop, a călugărului Teodosie de la Plosca³¹ (nu se poate preciza dacă este vorba de vajnicul luptător pentru Ortodoxie de odinioară,

²⁵ Greta Monica Miron, „... poruncește, scoale-te, du-te propoveduește”. *Biserica greco-catolică din Transilvania. Cler și enoriași (1697-1782)*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2004, p. 469.

²⁶ Potrivit istoricului Ștefan Meteș, „în 1762 mănăstirea a fost distrusă, fără să se mai poată reface”. Cf. Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 102.

²⁷ I. Radu, *op. cit.*, pp. 375-376.

²⁸ Maria Basarab, *Cuvinte mărturisitoare. Însemnări de pe cărți românești vechi din județul Hunedoara*, Editura Acta Musei Devensis, Deva, 2001, p. 95.

²⁹ Adrian Andrei Rusu (coord.), *Dicționarul mănăstirilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000, p. 292.

³⁰ Lucia Protopopescu, *Contribuții la istoria învățământului din Transilvania. 1774-1805*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1966, p. 26.

³¹ I. Radu, *op. cit.*, pp. 378-379.

reîntors în Ardeal, sau de un ieromonah cu nume identic), probabil ultimul nevoitor al mănăstirii.

Măcinat ireversibil de torenții ploilor și de cele două pârauri care o încadru³², străvechea mănăstire va fi fost părăsită cu totul la cumpăna secolelor XVIII-XIX. Spre veșnică aducere aminte, o cruce de piatră, ridicată prin anii 1840, de un sătean din Ghelari, Alic, într-o poiană care îi poartă numele („Poiana Alicului”), marchează, pe un mic platou împădurit, locul altarului bisericești³³ înfloritorului centru cultural și duhovnicesc de altădată. Descompletat apoi în mod sistematic (doar așa s-ar putea explica lipsa totală, la fața locului, a oricărui indiciu), materialul litic recuperat – întrucât nu se constată urme de incendiere (cărbuni) ale unei construcții eclesiastice din bârne – a fost refolosit la ridicarea unui nou complex mănăstiresc, situat în aval, la circa 3 km de vechiul amplasament (într-o zonă mult mai facilă accesului, dar și supravegheții din partea autorităților), de o parte și de cealaltă a drumeagului pietruit, care face legătura, până astăzi, între Valea Mănăstirii și drumul județean Teliuc - Ghelari. În jurul acestui complex, a luat ființă, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, cătunul actual Mănăstire³⁴, parte a fostului sat Plosca, redenumit astfel după centrul spiritual în jurul căruia a gravitat³⁵.

Când s-a petrecut cu exactitate această translație nu se poate însă preciza, reperate cronologice „antequem” care ne stau la dispoziție fiind amintirea mănăstirii, în anul 1804, ca filie a parohiei învecinate Ghelari³⁶, începerea întocmirii matricolelor botezaților, ale cununaților și ale decedaților din anul 1826³⁷, respectiv inscripția incompletă a clopotului mic de bronz din turnul bisericii actuale a cătunului Mănăstire, turnat în „anno 182(?)”³⁸.

³² Poate chiar mistuită din nou de flăcări, tradiția istorică amintind că „mănăstirea de două ori a ars”. Cf. I. Boroș, *op. cit.*, p. 352.

³³ „Biserica călugărilor a fost în pădure, pe vale, sub hotarul comunei Ghelar, unde, într-o grădină numită „mănăstirea Alicului”, se află peatra altarului” (cf. *Ibidem*, p. 353). Iar într-o altă consemnare a aceleiași tradiții: „Biserica călugărilor a fost așezată în pădure, pe vale, sub hotarul comunei Ghelar; piatra altarului se găsește într-o grădină numită „mănăstirea Alicului”, un credincios care a ridicat o cruce pe locul bisericii” (cf. Șt. Meteș, *op. cit.*, pp. 101).

³⁴ Cătunul este amintit în mod explicit sub această denumire într-un contract încheiat la 25 decembrie 1887 între preotul unit Ioachim Eliu și „noi, poporul din Mănăstire”, în chestiunea ținării, pe mai departe, a cursurilor școlare. Cf. Serviciul Județean Hunedoara al Arhivelor Naționale (în continuare: SJHAN), fond *Parohia Greco-Catolică Hunedoara II*, dos. 2/1887, f. 73.

³⁵ În ceea ce privește denumirile alternative ale fostei mănăstiri – Plosca sau Teliuc –, potrivit tradiției, „primind călugării de la familia Teliuc, supranumit Ploscanul, o poiană mai largă, parohia însăși [adică fosta mănăstire n.n.], de la acel loc, s-a numit Plosca” (cf. I. Boroș, *op. cit.*, p. 353); iar într-o altă redare: „Numele Plosca s-ar fi primit de la familia Teliuc, numită Ploscanul, care a dăruit o poiană mai mare pentru călugării acestei mănăstiri” (cf. Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 101).

³⁶ M. Basarab, *Protopopiatul...*, p. 208.

³⁷ I. Boroș, *op. cit.*, pp. 353-354.

³⁸ F. Dobrei, *op. cit.*, p. 188.

Nucleul acestui nou aşezământ monahal l-a constituit, aşadar, lăcaşul de cult amintit, o biserică de piatră, cu hramul „Schimbarea la Faţă”. Din faza sa inițială de construcție, corespunzătoare primelor decenii ale secolului al XIX-lea, datează însă doar turnul-clopotniță masiv, consolidat – poate reconstruit – în anul 1842; altarul aceluia prim edificiu era prevăzut cu două încăperi anexe boltite, una alipită laturii nordice, cu rol de proscomidiar, și alta celei sudice, având destinația de diaconicon (veșmăntar); naosul era despărțit de pronaos printr-un perete de zid, străpuns de o ușă și două ferestre³⁹. În fapt, dintr-un „Inventariu despre bunurile besericești și parohiale din comuna gr[eco-]cat[olică] Plosca, făcut și scris în 16 Martiu s[til] n[ou] 1862”, desprindem imaginea acestui prim lăcaș, sub toate detaliile sale arhitecturale: „Beserica este edificată din muru de piatră și de var, de-a stânga naturale de curgere a vlei mănăstirei, în loc frumos. Este lucrată pe simetria, cu ferești oblonge, înaltă de 2 m[etri] muru, [a]coperământul de șindrilă, iar pavimentul de scânduri de brad. Beserica se împarte în 7 despărțăminte: a) Altarul, cu boltitură de scânduri de brad și cu 2 ferești; în el se află mesa Sf[ântului] Pristol, de mur, de piatră pătrată. b) Sacristia, de-a stânga altarului, cu boltitură de piatră, cu una fereastră și cu o măsuță tăiată în mur. c) Chilia, de-a dreapta, cu o fereastră, ușa întărită și boltitura de piatră. d) Despărțământul auscultanților/bărbaților e, decât toate, cel mai mare, cu 4 ferești, și stranele cântărețior de ambele părți; are boltitura din scânduri, în forma unui turnuleț, și, în giur, pe lângă pereți, cu scaune de lemn nemobile. Din acest despărțământ se intră în altar, prin 3 uși tăiate în frontariul besericii; în ușa principală este închisoare de lemn, ce se deschide în 2 părți, depinda cu icoana Bunei Vestiri. e) Despărțământul muierilor, pătrat, cu boltitura de scânduri și scaune mobile. De aici se intră în despărțământul bărbaților, prin o ușă tăiată în mur; de-a dreapta și de-a stânga acesteia sunt 2 ferești. De acest despărțământ se țin 2 chiliuțe, spre m[iază]noapte și spre m[iază]di, cu deschisuri patente în despărțământ și cu câte o fereastră, asemenea boltite cu mur. f) Terenul de sub turn, cu paviment de piatră și boltitura de mur; de aici se intră în despărțământul muierilor prin o ușă de lemn și întărită cu ciține de fier și încuietore bună. De aici se încep gardurile de lemn, ce duc în turn. g) Turnul, prin o tăietură în boltitură. Este edificat de piatră de munte și de var, cu mur puternic, de 9 m[etri] înalt, [a]coperit cu șindrilă; în culme se află una cruce de fier alb. Deasupra ușii turnului, pe zid, se află inscripțiunea următoare: DEO TROT. EREL / HAEC TURII / ANN CHR D / 1842 SUB AR/CHHDIAC EG LO/CP PAROCH NICOLAO BOOSI⁴⁰. Ușa turnului este din lemn, prevăzută cu țâțâni

³⁹ I. Boroș, *op. cit.*, p. 353; M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 120; F. Dobrei, *op. cit.*, p. 188.

⁴⁰ Socotim că transliterarea corectă (însoțită de întregirea textului) – făcută în urma studierii la fața locului a pisaniei turnului – este aceasta: „DEO PROPRIA / H[A]EC TUR[R]IS / ANN[O] CHR[IST]I D[OMINI] / 1842 SUB AR/CHIDIA[ON]O ET LO/C[I] PAROC[HO]N[ICOLA]O BOOSI”.

și încuietori bune și deschisă spre m[iază]noapte. Pozițiunea besericii este cu altariul spre răsărit și e încongiurat cu puțin teren frumos, închis cu pălanc de scânduri, întărite pre stabili de stejar”. Urma apoi prezentarea detaliată a patri-moniului bisericesc imobil și mobil⁴¹.

După aproape un secol de la înălțare, anume în anii 1929-1930, lăcașul de închinare a fost supus unei adevărate rectitoriri, în cadrul căreia și-au făcut apariția actuala absidă pentagonală decroșată și nava dreptunghiulară spațioasă; susținut financiar de credincioșii „I. Ișfan, I. Oprișa și P. Vinolea” (acesta a primit, în schimb, dreptul de exploatare a pădurii bisericii, însumând) și coordonat de arhitectul Rudolf Wagner din Hunedoara, inginer al „Comisiunii Monumentelor Istorice”, acest amplu șantier de renovare a fost urmat de sfințirea lăcașului la 21 septembrie 1930⁴². Reparat apoi în anii 1989 și 2001-2007, edificiul ecleziastic a fost împodobit iconografic, în perioada 2008-2009, de pictorul Mihai Minescu din Orăștie⁴³.

„Peste drum” de biserică se găsea, odinioară, „casa călugărilor” (cum o numesc, până astăzi, localnicii), o clădire patrulateră spațioasă, din bărne, ridicată în anul 1830⁴⁴, din care s-a păstrat, în stadiu de ruină, doar pivnița de piatră; era alcătuită dintr-o „casă mare, casă mică, cămară, culină, ambitul casei și [încă o] cămară”. Servind ca locuință păstorilor sufletești de altădată ai „Ploscabaniei”, aceasta avea, ca și acareturi anexe, „șura, una porcărie, un coșer de cucuruz”, iar la intrare în curte, o poartă de scânduri⁴⁵.

Din nefericire, în pofida proprietăților cu care a fost înzestrată⁴⁶, lipsa monahilor a determinat, încă de la începutul secolului al XIX-lea, schimbarea statutului administrativ-canonice, prin transformarea neoficială – deși în scriptele vremii își păstrează, pe mai departe, statutul monahal⁴⁷ – a fostei chinovii în parohie, păstorirea credincioșilor din jur fiind încredințată, ca atare,

⁴¹ SJHAN, fond. cit., dos. 1/1862, f. 96-100. Vezi și M. Basarab, *op. cit.*, pp. 210-215.

⁴² Oliver Velescu, „Știri despre biserici românești din Transilvania culese din «Sionul Românesc»”, în *Mitropolia Banatului*, Timișoara, an XX, 1971, nr. 10-12, pp. 585-586; A. A. Rusu (coord.), *op. cit.*, p. 144.

⁴³ Mihai Marinell Pădurean, *Monografia comunei Teliucu Inferior, județul Hunedoara*, Editura Cetate Deva, Deva, 2009, p. 81; F. Dobrei, *op. cit.*, p. 188.

⁴⁴ I. Boroș, *op. cit.*, p. 354.

⁴⁵ SJHAN, fond. cit., dos. 1/1862, f. 99.

⁴⁶ La mijlocul secolului al XIX-lea, mănăstirea-parohie „Ploscabania” deținea „lemn de stejar, de fag, alun și mesteacăn, întins pe 79 de iugăre și 700 de orgii pătrate”, precum și teren arabil, fânețe și locuri de case, împărțite, la rândul lor, în 10 loturi distincte, de pe urma cărora se percepea anual „taxa individuală de 2 fl[orini] și 13 c[o]r[oane]”; aceste terenuri însumau o suprafață de „13 iugăre, 1.540 orgii de fânaț, 12 iugăre și 100 de orgii de semănături” (cf. SJHAN, fond. cit., dos. 1/1859, f. 35). Numai pădurea „valora, înainte de 1913, câteva mii de coroane” (cf. Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 103).

⁴⁷ Clarificarea juridică a acestei chestiuni s-a făcut abia în perioada interbelică; din anul 1924 datează un document emis de Propopopiatul Greco-Catolic Hunedoara, în care se preciza că această entitate ecleziastică a devenit „parohie, de când au părăsit-o călugării baziliți”. Cf. SJHAN, fond. cit., dos. 4/1924, f. 14; M. Basarab, *op. cit.*, p. 217.

unor preoți-parohi, iar, în perioada deselor sedisvacanțe parohiale, unor administratori din „materile” învecinate Ghelari și Boș; șirul păstorilor sufletești ai „mănăstirii”-parohiei Plosca (dimpreună cu filiile sale greco-catolice ulterioare: Cerna, Cinciș și Teliucu Superior), de la începutul secolului al XIX-lea și până în 1948, anul revenirii întregii obști unite la Ortodoxie, a fost consemnat pe un *Protocol* (în 1821), respectiv pe paginile unei *Evanghelii*: Petru Pop (1808-1826), adm. Cosma Topliceanu din Ghelari (1826-1827), Nicolae Boși (1827-1846), adm. Daniil Petru Silvași din Ghelari (1846-1853), adm. Nicolae Popovici din Boș (1853-1854), Gavril Pop (1854-1855), Avel Pop (1855-1858; adm. din Boș: 1858-1859), Simion Pop-Ulpianu (1859-1861), adm. Avel Pop din Boș și adm. Vasile Ordean din Ghelari (1861-1862), Ioan Ianza (1862-1864), Ioachim Eliu (1864-1900), ierom. Leon Man (1900-1918), Nicolae Lazăr (1919-1929), adm. Teodor Chira din Boș (1929-1930), Iuliu Pop (1930-1933), Ieronim Hangea (1933-1938; 1948), Victor Oprișiu (1938-1943), Traian Câmpian (1943-1948)⁴⁸. După 1948, cătunul Mănăstire, de acum filie a parohiei Teliucu Inferior, a fost păstorit de următorii preoți ortodocși: Gheorghe Turceanu (1948-1951), adm. Anton Rudeanu din Cinciș (1951-1953), Viorel Suci (1953-1978), Viorel Anăstăsoaie (1978-1986), Dorel Ciolea (1986-1987), Ioan Coța (1987-1995), Ioan Bălășoiu (1995-2010)⁴⁹ și Alin Achim (din 2010).

De-a lungul secolului al XIX-lea, noua „mănăstire” – în fapt, parohia unită „Ploscabania” – a făcut, la rândul-i, obiectul altor consemnări documentare. Astfel, în anul 1820, într-un proces verbal al unei „vizitațiuni canonice” în protopopiatul Hunedoarei este amintit „popa Petru de la mănăstirea Plosca”⁵⁰, administrator protopopesec unit al „Archidiaconatului Hunedoara” în perioada anilor 1820-1824; în această calitate „archidiaconală” este menționat apoi în mai multe documente⁵¹. La 16 octombrie 1844, vicarul unit Constantin Papfalvi al Hațegului adresa o scrisoare „buni credincioșilor titori a Sfintei Mănăstiri și Biserici din Plosca”⁵².

În timpul Revoluției din anii 1848-1849, lăcașul de cult al mănăstirii a fost jefuit de insurgenții maghiari, care, așa cum ni se transmite într-un prim raport înaintat autorităților ecleziastice, au luat până și veșmintele bisericesti, „[în] cât n-au nici haine cu ce să slujească preotul Sfânta Liturghie”⁵³; ulterior, anume la 20 mai 1852, cu prilejul unei vizite canonice efectuate de adminis-

⁴⁸ I. Boroș, *op. cit.*, pp. 353-354; Maria Razba, *Personalități hunedorene. Oameni de cultură, artă, știință, tehnică și sport (sec. XV-XX). Dicționar*, ed. a II-a, Editura Emia, Deva, 2004, pp. 390-391, 432-433; M. Basarab, *op. cit.*, pp. 218-224.

⁴⁹ M. M. Pădurean, *op. cit.*, pp. 77-78.

⁵⁰ Maria Basarab, „Mănăstirea Plosca – valențe culturale”, în *Sargetia. Acta Musei Devensis*, Deva, an XXVII, 1997-1998, nr. 1, p. 816.

⁵¹ Idem, *Protopopiatul...*, passim.

⁵² SJHAN, fond cit., dos. 1/1844, f. 16-17.

⁵³ Ioachim Lazăr, „Din activitatea mănăstirii Plosca: școala de preoți greco-catolici (1859-1861)”, în *Corviniana. Acta Musei Corvinensis*, Hunedoara, an V, nr. 5, p. 175.

tratorul protopopesc Ioan Fodor din Hunedoara, în prezența preotului Petru și a curatorilor, se refăcea bilanțul acelor pagube, anume „veșminte și scule bisericești”, care nu depășeau însă suma de „12 florini și 24 creițari”, mai precis „un stihar de carton, prețuit la 6 florini, 1 aer nou de mătase [de] 2 florini și 24 creițari, 2 procovițe mici de mătase [de] 1 florin și 36 creițari, 1 lingură [de] 20 creițari, 1 clopoțel de bronz (cioaie), cu care se dă semnalul îngenunchierii în biserică, [de] 48 creițari, [și] zalele de la o cădelniță nouă [de] 1 florin și 12 creițari”. Constantându-se că în „casa bisericii” se găseau „304 florini și 33 creițari” și că, în plus, era așteptată achitarea unor restanțe de „taxă de la jelerii așezați pe locul mănăstirii”, s-a luat decizia ca această parohie să-și recupereze singură contravaloarea acelei pagube⁵⁴.

La 15 noiembrie 1855, în timpul păstoririi preotului-paroh Avel Popp, după ce „s-au săvârșit măsurarea cadastrală a întregului teritoriu al mănăstirii”, s-a întocmit o „conscriptiune a bunurilor despre fundul intern și extern”⁵⁵. La 22 ianuarie 1862, printr-o adresă, se cerea urgentarea trimiterii unui preot la „Plosca Baia”, care, „deodată, este și mănăstire”⁵⁶. Mănăstirea-parohie este amintită și în diferite recensăminte bisericești, ca având 136 de credincioși uniți în anul 1856, 132 de credincioși în 1856, 156 de credincioși în 1866, 154 credincioși în 1873, 160 de credincioși în 1880⁵⁷, respectiv 171 de credincioși greco-catolici și doar 30 de ortodocși în 1903⁵⁸. De asemenea, într-o scrisoare din 26 august 1907, administratorul parohial Ioan Bodocan din Ghelari îl înștiința pe protopopul greco-catolic Valeriu Traian Frențiu al Orăștiei (cu reședința la Cugir) că formularul care însoțise cererea de inițiere a unei colecte destinată rectitoririi vechii biserici unite din Orăștie se păstrează la „Sfânta Mănăstire Ghelar”⁵⁹. În fine, la 4 decembrie 1923, comisia județeană de expropriere propunea naționalizarea fondului forestier al parohiei numite „Mănăstirea Plosca, în hotarul comunei Ghelar”⁶⁰. Exemplele de acest fel pot continua... Așadar, sfântul așezământ își păstrase, atât în memoria autorităților ecleziastice, cât și în cea a localnicilor, ecoul destinației sale monahale inițiale.

Dincolo de aceste considerații de ordin istoric, mănăstirea Plosca a reprezentat, secole de-a rândul, un important punct de reper nu doar pe harta monahismului ortodox (iar apoi a celui unit) din Ardeal, ci și pe cea a culturii noastre vechi românești. Astfel, este suficient să luăm în calcul rolul său didactic,

⁵⁴ Dumitru Suciu, *Soldați fără uniformă ai Landsturmului românesc și starea protopopiatelor greco-catolice din Transilvania după Războiul Național din 1848-1849*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2014, pp. 355-356.

⁵⁵ SJHAN, fond cit., dos. 1/1855, f. 138-141.

⁵⁶ *Ibidem*, dos. 1/1862, f. 85.

⁵⁷ M. Basarab, *op. cit.*, pp. 209-210, 223.

⁵⁸ I. Boroș, *op. cit.*, p. 354.

⁵⁹ Ioachim Lazăr, „Dr. Valeriu Traian Frențiu, paroh al Orăștiei și protopop al Cugirului (1904-1912)”, în *Corviniana. Acta Musei Corvinensis*, Hunedoara, an IV, 1999, nr. 4, p. 168.

⁶⁰ SJHAN, fond. cit., dos. 4/1923, f. 16.

îndeobște recunoscut fiind faptul că începuturile învățământului intracarpatic – și nu numai – s-au aflat sub semnul satelor, al preoților și al călugărilor, timp de veacuri, în tindele bisericilor sătești și ale mănăstirilor, clericii de mir și ieromonahii, singurii știutori de carte, învățându-i pe păstoriții lor nu doar „tainele” rugăciunilor și ale cântărilor, ci și pe cele „ale scris-cetitului și ale socoatei”⁶¹.

Și, într-adevăr, modestele însemnări de pe filele îngălbenite de vremuri și de vremi ale vechilor cărți de slujbă constituie dovada nemijlocită a existenței, în incinta mănăstirii, a unei veritabile școli. Astfel, pe un *Octoih* slavon aflat, la începutul secolului al XX-lea, în patrimoniul catedralei episcopale „Sfântul Mare Mucenic Gheorghe” din Caransebeș, erau însemnate următoarele: „Scris-am eu, dascălul Moldovan de la mănăstirea Plosca din Ardeal, și am scris în anul 1695, când au mers Apafi, craiul Ardealului, la Pesta, când au fost Blagoviștenile [praznicul Bunei Vestiri n.n.], în luna Paștilor, și era frig și nemții în țară”⁶². Apoi, pe filele unei *Cazanii* manuscrise a mitropolitului Varlaam al Moldovei, se specifică: „Să să știe că această carte am cumpărat, eu, diac Tone din Delari [Ghelari n.n.], cu 6 florini, de la călugărul Varlaam, când ședea în Dăscioru, la mănăstirea cea de jos, anii 1730”⁶³.

La 22 martie 1786, existența acesteia este surprinsă în mod explicit în documente, un inspector al „domeniului montanistic Hunedoara” consemnând că „numai o singură școală românească se află între Plosca și Ghelari, la călugării din așa-numita mănăstire, dar puțini copii frecventează școala, pentru că această mănăstire este așezată departe de aceste sate și se găsește în mijlocul pădurii”⁶⁴. În plus, pe un *Strastnic* (Blaj, 1773) păstrat în biserica altui sat „pădurenesc” din apropiere, Dăbâca (com. Toplița), sunt însemnate următoarele: „Eu, Vasile Popovici, când am scris, oi fi fost de 15 ani, [de] când am

⁶¹ Nicolae Albu, *Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800*, Tipografia „Lumina”, Blaj, 1944, pp. 136-144; L. Protopopescu, *op. cit.*, p. 25; Cornel Stoica, Mircea Valea, „Contribuții la cunoașterea dezvoltării învățământului în ținutul Hunedoarei de-a lungul vremurilor”, în *Sargetia. Acta Musei Devensis*, Deva, an V, 1968, p. 473; Cornel Stoica (coord.), *Din istoria învățământului hunedorean*, Deva, 1973, p. 22; Ioachim Lazăr, „Contribuții la istoria învățământului elementar românesc din județul Hunedoara (1780-1848)”, în *Sargetia. Acta Musei Devensis*, Deva, an XXI-XXIV, 1988-1991, p. 209.

⁶² Andrei Ghidiu, Iosif Bălan, *Monografia orașului Caransebeș împreună cu monografiile bisericilor, a Episcopiei, a Institutului Teologic și Pedagogic și cu bibliografiile celor care au lucrat în aceste instituții* (reedit.), Editura Mirton, Timișoara, 2000, p. 167.

⁶³ Maria Basarab, „Vechi cărți manuscrise în județul Hunedoara”, în *Sargetia. Acta Musei Devensis*, Deva, an XXV, 1992-1994, p. 361; Idem, „Însemnări vechi despre învățământul hunedorean”, în *Sargetia. Acta Musei Devensis*, Deva, an XXVI, 1995-1996, nr. 1, p. 816.

⁶⁴ L. Protopopescu, *op. cit.*, p. 26.

venit de la mănăstire, 1823”⁶⁵; rezultă că, pe la anul 1808, la Plosca se pregăteau în continuare copii.

Tradiția didactică a fost continuată și în noua mănăstire, unde, în anii 1859-1861, sub coordonarea preotului unit Simion Pop-Ulpianu, a fost deschis, în „Ploscabaia”, un curs de preoție⁶⁶, în care „au fost pregătiți pentru teologie morală tinerii: Nicolau Boticiu din București-Brad, Petru Ianc din Bobâlna, Nicolau Lupulescu din Orăștie, Ioachim Eliu din Peșteana, George Pop din Râu de Mori”. Școala se afla sub patronajul „Camerei Regești Montane”, de la care parohul-administrator primea, anual, suma de „210 florini v[alută] a[ustriacă] și cinci cubuli de grâu”. Ca local școlar, construit „nu departe de casa parohială”, era folosită o clădire „făcută din gârdele [împletitură de nuiele, pe un schelet din pari, îmbrăcați în spoială de argilă cu amestec de pleavă și tocătură de paie n.n.], pe fundament de piatră, lipită cu pământ, cu padiment de pământ, podina de scânduri de brad și cu [a]coperiș de scânduri; are două despărțăminte, [anume] casă de școală cu două ferești și o cameră toată goală”⁶⁷.

De asemenea, mănăstirea deținuse în trecut și un bogat și diversificat tezaur de carte. Astfel, la începutul secolului al XVIII-lea, potrivit unei însemnări făcute pe filele unui vechi *Triod* slavon (sec. XV-XVI), erau inventariate cărțile „a lu’ besearicii Hinedoarei, împreună cu ale mănăstirii de la Plosca cia din gios: 3 *Evangelii* sârbești, 3 *Ohtae*, 2 *Trioduri*, 1 *Penticostariu*, 2 *Săbornice*, o *Leturghie*, 3 *Molitvenice*, un *Mărgărit(ar)* rumânesc bătrân, 3 cărți grecești”, pe care „le-amu dat în sama părintelui ermonah Simon și a părintelui ermonah Varnava, eu le-amu dat, protopopul Gheorghii ot Hinedoară, an 1709 februarie 16 zile”⁶⁸; cel dintâi ieromonah la care se face referire era Simeon „ot monastir care se zice Neamțul, din Țara Moldovei”, un călugăr – pare-se hunedorean – închinoviat în obștea Neamțului, revenit, peste ani, pe meleagurile natale. În anul 1730, un alt ieromonah, Varlaam (originar din Toplița învecinată, probabil viitor egumen al Prislopului), copia „în Doșciur, la mănăstirea cea din gios”, amintita *Cazanie* (Iași, 1643) românească⁶⁹. Cu trecerea timpului, multe dintre aceste cărți s-au pierdut; altele, precum unele dintre cele mai sus enumerate, au trecut în fondul patrimonial al unor parohii (iar, de acolo, în diferite depozite de carte veche sau chiar colecții particulare)⁷⁰. În anul 1822, din cele 19 cărți existente în 1709, se mai păstrau doar 16; după o jumătate de secol, anume în anul 1855, preotul-administrator Avel Pop din Boș mai menționa doar 11 titluri⁷¹.

⁶⁵ M. Basarab, *Cuvinte mărturisitoare...*, p. 107.

⁶⁶ I. Lazăr, „Din activitatea...”, pp. 175-184.

⁶⁷ SJHAN, fond. cit., dos. 1/1862, f. 99.

⁶⁸ N. Iorga, *op. cit.*, II, p. 145; Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 102.

⁶⁹ M. Basarab, „Cărți vechi...”, p. 361; M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 107.

⁷⁰ M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 118.

⁷¹ M. Basarab, „Mănăstirea Plosca...”, pp. 816-821.

În fine, în ceea ce privește bogata sa zestre iconografică, două icoane de o rară frumusețe, una reprezentându-l pe „Sfântul Ierarh Nicolae”, cealaltă pe „Maica Domnului Hodighitria”, pot fi admirate și astăzi ca parte a iconostasului vechii biserici „Sfântul Ierarh Nicolae” din Hunedoara⁷²; spre a se încadra mai bine, ca dimensiune, în rândul icoanelor inițiale ale tâmplei, s-a dispus însă, din neferirice, tăierea părții inferioare. Prin compararea cromaticii, a tehnicii de execuție și a unor detalii de pictură, istoricul de artă clujean Marius Porumb a concluzionat că amândouă au fost executate de același meșter, anume ieromonahul Gavriil, autorul ansamblului mural de la Bălinești (jud. Suceava), ctitoria logofătului moldovean Ioan Tăutu⁷³; diferit, cercetătoarea Corina Nicolescu le datează în secolul al XVII-lea⁷⁴, pe când istoricul bisericesc Mircea Păcurariu susține că icoanele au fost lucrate în Țara Românească, fiind dăruite mănăstirii Plosca de către binefăcătoarea Prislopului, domnița munteană Zamfira, fiica domnitorului muntean Moise Vodă (1529-1530)⁷⁵.

Recunoscându-i-se acestui așezământ monal însemnatul rol cultural de odinioară, la mijlocul secolului al XIX-lea, pentru puțin timp, la amvonul bisericii mănăstirești a fost numit un preot cărturar: Gavril Pop (1818-1883); vom zăbovi câteva clipe asupra bio-bibliografiei sale. Cunoscutul prelat unit s-a născut la 4 noiembrie 1818, în satul Sălicea (jud. Cluj). După absolvirea Gimnaziului din Cluj și a Seminarului teologic din Blaj a ajuns profesor de Istorie la Blaj (1843-1854), apoi preot-paroh la Plosca (1854-1855), paroh, viceprotopop și protopop al Becleanului (1855-1857), paroh și vicar la Hațeg (1857-1862), respectiv canonic la Episcopia Lugojului (1862-1883). În timpul păstoririi sale la Hațeg s-a rânduit creșterea numărului școlilor confesionale și aducerea unor dascăli calificați. A participat la Marea Adunare Națională de la Sibiu din 1/13-4/16 ianuarie 1861. De asemenea, a fost numit administrator al „Fondului preoților deficienți”, referent la Tribunalul matrimonial și asesor consistorial. În plan cultural-teologic, a colaborat la prestigioasele publicații ale vremii: *Organul luminării* (Blaj), *Sionul românesc* (Viena), *Foaie pentru minte, inimă și literatură* (Brașov) etc. Din opera sa amintim: *Istoria scurtă a românilor de la Olm, povățuitorul ungarilor încoace, dintr-un fragment al părintelui Clain* (Sibiu, 1848), *Istoria Transilvaniei din cele mai îndepărtate vremuri până la 1571* (Blaj, 1852), *Istoria Daciei antice* (Cluj, 1855), *Istoria Ardealului în anul 1848-49 și drepturile istorice ale românilor* (Brașov, 1862), *Geografia Banatului și cunoștințe istorice și etnografice despre*

⁷² A. Bunea, *op. cit.*, p. 326-327; I. Radu, *op. cit.*, p. 375-376.

⁷³ Marius Porumb, „Zugravii iconostasului bisericii Sfântul Nicolae din Hunedoara”, în *Acta Musei Napocensis*, Cluj-Napoca, an X, 1973, pp. 677-688. Referitor la iconografia bisericii din Bălinești, a se vedea: Ioan Zugrav, „Biserica din Bălinești”, în Vasile Drăguț, Corina Nicolescu (coord.), *Monumente istorice bisericești din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași, 1974, p. 131.

⁷⁴ Corina Nicolescu, *Icoane vechi românești*, Editura Meridiane, București, 1971, pp. 40-41.

⁷⁵ M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 120.

locuitorii Banatului (Lugoj, 1864) etc.; alte lucrări au rămas în manuscris (*Petrecerea Românilor în Dacia Traiană de la Aurelian până în veacul al XIII-lea*, *Predici* etc.). Pentru meritele sale culturale, în anul 1871 a fost ales membru corespondent al Academiei Române. A trecut la cele veșnice în ziua de 9 mai 1883, la Lugoj, unde a și fost înmormântat⁷⁶.

La sfârșitul secolului al XX-lea firul tradiției monahale s-a reînnoțit, în anexele monumentalei biserici „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” din Ghelari, ctitoria vrednicului de amintire preot Nerva Florea, luând ființă, în anul 1997, un schit de maici, folosind, ca lăcaș de cult, vechea biserică „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil”, deja amintită; având ca metoc – din anul 2012 – așezământul monahal din satul învecinat Alun (com. Bunila), schitul Ghelari este condus de egumena Haritina Viliga, fost dascăl la Seminarul teologic-liceal „Sfânta Ecaterina” de la mănăstirea Prislop⁷⁷.

Acesta este, pe scurt, istoricul unei străvechi ctitorii monahale românești, ce va fi reprezentat pentru trecutul ecleziastic al meleagurilor ardelenene (și în special a celor hunedorene), secole de-a rândul, un important punct de reper. Pustiită de vitregiile vremurilor și apoi căzută într-o nemeritată și lungă uitare, vechea „monastire a Ploștii” reînvie, așadar, prin intermediul acestor rânduri.

⁷⁶ I. Radu, *op. cit.*, p. 128; Nicolae Comșa, *Dascălii Blajului*, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Blaj, 1940, pp. 79-80; Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române. 1866-1999. Dicționar*, Editura Academiei Române, București, 1999, pp. 419-420; M. Razba, *op. cit.*, pp. 432-433; Mirela Popa-Andrei, *Canonici, profesori și vicari foranei din Biserica Română Unită (1853-1918). Dicționar*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2013, pp. 305-308; Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, ed. a III-a, Editura Andreiana, Sibiu, 2014, p. 500.

⁷⁷ Sebastian Dumitru Cârstea, *Monahismul ardelen în trecut și astăzi*, Editura Andreiana, Sibiu, 2008, pp. 320-321; Florin Dobrei, *Istoria vieții bisericești a românilor hunedoreni*, Editura Eftimie Murgu, Reșița, 2010, p. 510.